

17. Слободчиков В. И. Основы психологической антропологии. Психология человека. Введение в психологию субъективности / В. И. Слободчиков, И. Е. Исаев. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 167 с.
18. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии / К. Д. Ушинский // Педагогические сочинения : в 6 т. / редкол. : С. Ф. Егоров и др. – М. : [б. и.], 1988–1990.
19. Фельдштейн Д. И. Психология становления личности / Д. И. Фельдштейн. – М. : Педагогика, 1994. – 260 с.
20. Фельдштейн Д. И. Психология развития личности в онтогенезе / Д. И. Фельдштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 280 с.
21. Хухлаева О. В. Коррекция нарушений психологического здоровья дошкольников и младших школьников / О. В. Хухлаева. – М. : Академия, 2003. – 240 с.

УДК 159.923:159.9.07

Д. П. Власюк

РЕФЛЕКСИВНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СПЕЦИФІКИ ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

Індивідуальна рефлексія як унікальна характеристика особистості є ключовим елементом специфічності об'єкта дослідження психології особистості щодо об'єктів інших наукових дисциплін. Указана відмінність значною мірою зумовлює специфіку наукової парадигми й дослідницької методології психології особистості.

Ключові слова: рефлексивність, методологія психології, об'єкт дослідження, психологія особистості, дослідницька парадигма, теорія рефлексивності Дж. Сороса.

Власюк Д. П. Рефлексивность как ключевой элемент специфики объекта исследования психологии личности. Индивидуальная рефлексия как уникальная характеристика личности является ключевым элементом специфичности объекта исследования психологии личности в отношении объектов других научных дисциплин. Указанное различие в значительной степени предопределяет специфику научной парадигмы и исследовательской методологии психологии личности.

Ключевые слова: рефлексивность, методология психологии, объект исследования, психология личности, исследовательская парадигма, теория рефлексивности Дж. Сороса.

Vlasyuk D. P. Reflexivity as Key Element Specificity of Object of Research of Personality Psychology. Individual reflection as a unique characteristic of personality is a key element of the specificity of the object of the research of personality psychology in relation to objects of other scientific disciplines. This

difference to a large extent determines the specificity of the scientific paradigm and research methodology of personality psychology.

Key words: reflexivity, methodology of psychology, the object of the research, personality psychology, research paradigm, G. Soros's theory of reflexivity.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема науково-дослідницької парадигми психології загалом і психології особистості зокрема стабільно залишається у фокусі методологічного аналізу специфіки наукового психологічного дослідження. Незважаючи на досить тривалий шлях розвитку психологічних знань, психологи продовжують пошуки свого особливого місця серед гуманітарних і природничих наукових дисциплін. Драматизму цим пошукам додає ситуація, у якій, з одного боку, психологія зазнає зневажливо-зверхнього ставлення багатьох представників природничих дисциплін, які ставлять під сумнів самі засади наукової психології, з іншого – науковій психології доводиться стримувати агресивний натиск непрофесійної і відверто спекулятивної так званої поп-психології, яка цинічно й корисливо експлуатує високий рівень суспільного інтересу до психологічних знань та довіру до авторитету науки. Проблемності цій ситуації додає відсутність єдності серед психологів у поглядах на методологію психологічного дослідження і її специфіку порівняно з методологією інших наук.

Не претендуючи на розв'язання всіх указаних проблем, ми маємо за мету привернути увагу до специфіки об'єкта досліджень психології особистості й провести аналогії з іншими науковими дисциплінами, об'єкт досліджень яких має аналогічні риси. На нашу думку, таке порівняння дає можливість розкрити один із важливих аспектів природи методологічних труднощів досліджень у вказаній галузі.

Теоретичний аналіз проблеми. Історія пошуків специфіки психологічного знання сягає в XVIII ст., коли німецький філософ Христіан Вольф здійснив спробу виділити в його структурі емпіричний і раціональний складники. Вольф, чиї погляди були найбільш впливовими в німецькій філософії першої половини XVIII ст., відзначився також на ниві епістемології, зробивши чи не перші спроби впорядкувати і класифікувати наявний на той час масив наукових знань на засадах аксіоматичності й несуперечливості.

Згідно з поглядами Х. Вольфа предметом раціональної психології були спекулятивні та умоглядні судження про природу людської душі. Емпірична психологія робила заявку на дослідження проявів

душі науковим методом, який на той час достатньо утвердився в природознавстві. Фактично можна констатувати, що дуалістична природа психологічного знання постулювалася фактично з часу введення терміна «психологія» до епістемологічного вжитку. Причому Вольф визнавав і можливість психологічного знання, заснованого на засадах суворої емпіричної верифікації, і метафізичного за своєю суттю знання про природу психічного, яке жодним чином не обмежувало фантазії його творця.

Можливість емпіричного дослідження психологічних феноменів дістала досить скептичну оцінку Імануїла Канта: «...емпіричне вчення про душу має завжди залишатися далеким від рангу науки про природу у власному сенсі, передусім тому, що математика незастосовна до явищ внутрішнього почуття і до їх законів» [1, 59]. Кант був переконаний також у тому, що в психології неможливий експеримент, «оскільки різноманіття внутрішнього спостереження може бути тут розчленоване лише в думках і ніколи не може зберігатися у вигляді відокремлених елементів, що можуть знову з'єднуватися за розсудом; ще менше піддається нашим заздалегідь наміченим дослідом інший мислячий суб'єкт, не кажучи вже про те, що спостереження саме по собі змінює і спотворює стан спостережуваного предмета». Отже Кант ще 225 років тому вказав на фундаментальну методологічну проблему емпіричної психології, яка полягає у тому, що об'єкт дослідження є мислячою істотою, маючи на увазі насамперед таку функцію мислення як рефлексія. Як указує Кант, ситуація дослідження обов'язково змінює поведінку людини. Через 150 років після Канта в експериментальній соціальній психології цей ефект дістав загальноновизнану назву «ефекту Хоторна».

Прошло ще майже сто років до того періоду XIX ст., коли зусиллями Е. Вебера, Г. Фехнера, Ф. Гальтона, В. Вундта, В. Джеймса та інших дослідників претензії психології на статус емпіричної науки дістали серйозне підґрунтя. Проте, попри швидке поширення емпіричних методів у психології і появу великої кількості експериментальних психологічних лабораторій, психологія як емпірична дисципліна відразу опинилася в стані перманентної методологічної кризи.

Ця криза найочевидніше виразилася в стрімкій фрагментації молоді наукової дисципліни на численні школи і напрями, які організовувалися на суттєво відмінних методологічних засадах і часто виступали як непримиренні критики конкуруючих поглядів один

одного. До сьогодні спільність науковців-психологів являє собою достатньо розмаїту й суперечливу юрбу, що сповідує досить відмінні критерії науковості та достовірності й часто використовує у своїх теоретичних побудовах несумірні концептуально-понятійні системи для опису та аналізу одних і тих самих феноменів. Суто зовнішньо така ситуація робить психологію більше подібною до філософії, ніж до традиційно еталонних наукових дисциплін зі сфери природознавства.

Така ситуація не може задовольнити психологічне співтовариство дослідників. Упродовж усієї історії наукової психології спостерігаються постійні спроби, якщо не подолати, то принаймні пояснити причини такої роздробленості дослідницького поля психології. Ці спроби нерозривно пов'язані з епістемологічними інтерпретаціями системи психологічного знання. Докладний аналіз усіх підходів до проблеми критеріїв наукового знання виходить за межі цілей і обсягів статті. Тому просто обмежимося констатацією того факту, що, на нашу думку, в основі сучасної епістемології та філософії науки лежать погляди Огюста Конта, Людвіга Вітгінштейна, Рудольфа Карнапа, Карла Поппера, Майкла Полані, Імре Лакатоша, Томаса Куна, Пола Файерабенда. Гостра і плідна дискусія між прихильниками і критиками цих мислителів, на наш погляд, зумовила основний прогрес у філософії науки в ХХ ст. Переважно саме в напрямі цих епістемологічних концепцій відбувалася методологічна рефлексія науково-дослідницької парадигми психології у світових масштабах.

Як зазначає відомий російський методолог психології А. Юревич, саме численні невдалі спроби уподібнитися природничим дисциплінам викликали прагнення обґрунтувати методологічну винятковість психології. Її методологічне самовизначення ґрунтується зазвичай на використанні кунівського поняття «парадигма», що отримав у психології значно ширший вжиток, ніж усі інші науково-методологічні категорії, такі як «дослідницька програма» (І. Лакатош), «тема» (Дж. Холтон), «дослідницька традиція» (Л. Лаудан) та ін. Унаслідок застосування до психології саме цього понятійного апарату сформувалися три позиції щодо її методологічного статусу, що породжують три різних бачення її стану й перспектив [5].

Першу позицію А. Юревич пов'язує з поглядами самого Т. Куна, який стверджував, що в психології, як і в інших гуманітарних дисциплінах, справжня парадигма ще не сформувалася, і це допарадигмаль-

на галузь знань. Згідно з другою позицією, в психології існує декілька парадигм, що співвідносяться з основним психологічними теоретично-методологічними напрямками, такими як біхевіоризм, когнітивізм чи психоаналіз, і тоді, відповідно, психологія – мультипарадигмальна наукова дисципліна. Підґрунтям ототожнення психологічних теорій із парадигмами є той факт, що вони являють собою щось істотно більше ніж теорії. Кожен із названих психологічних напрямків не тільки пояснює психологічну реальність, а й постулює свої правила її дослідження та інтерпретації зафіксованих фактів, тобто виконує основні функції наукової парадигми в розумінні Т. Куна. А. Юревич вважає, що в психології як парадигми доречніше розглядати позитивістську та гуманістичну психологію, а когнітивізм, біхевіоризм і психоаналіз заслуговують на статус метатеорії. Згідно з третьою позицією, концепція Т. Куна, що виникла як результат узагальнення історії розвитку природничих наук, взагалі не може застосовуватися до психології, яка є за своєю суттю позапарадигмальною галуззю знання.

Особливо гостро перелічені проблеми стосуються психології особистості, у якій кількість психологічних теорій різного рівня впливу і широти охоплення давно вийшла за межі раціонального. Ми у своїх поглядах загалом солідарні з поглядами авторів відомого підручника Л. Х'елла і Д. Зіглера, що до основних функцій психологічних теорій особистості слід відносити дві – пояснювальну і прогностичну [4, 26]. Якщо в галузі пояснення поведінки окремого індивіда сучасна психологія особистості напрацювала десятки концепцій і сотні конструктів, спроможних дати найрізноманітніші причинно-наслідкові описи вже відомого ланцюжка вчинків, прогноз поведінки індивіда, особливо в напружених і кризових ситуаціях, залишається недосяжним. У кращому випадку психологічні дослідження особистості здатні оцінити статистичну ймовірність проявів та результатів поведінки залежно від наявності чи кількісної величини конструктів, що описують особистість індивіда. Проте й сама парадигма статистичного детермінізму в психології, витоки якої сягають робіт Френсиса Гальтона, зазнала істотної критики в другій половині ХХ ст., зокрема в роботах Д. Ліккена [7] і В. Торнгейта [8]. Усе це, на наш погляд, істотно знижує науково-теоретичну цінність широкого масиву наявних теорій особистості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Одна з можливих причин такого стану речей,

на наш погляд, полягає в тому, що методологи психології звертають недостатню увагу на таку фундаментальну особливість об'єкта дослідження в психології особистості, як рефлексивність. Звичайно, та увага, яка традиційно приділяється у вітчизняній психології таким категоріям, як спрямованість особистості, ціннісні орієнтації, свідомість неявно постулює рефлексивну природу детермінації поведінки людини. Проте докладного аналізу антиципативної природи рефлексії індивідом власної поведінки як поточного процесу (що відрізняється за своєю суттю від процесу рефлексії наслідків минулої поведінки), на наш погляд, не було здійснено ні в зарубіжній, ні у вітчизняній методології психології.

Суть такої рефлексії, на нашу думку, полягає в генерації індивідом простору можливих сценаріїв розвитку подій, оцінці їх імовірності та бажаності для індивіда. Цей процес супроводжується оцінкою потрібних і наявних ресурсів для реалізації сценаріїв, і лише наприкінці цього процесу реалізується найбільш оптимальний із доступних до реалізації. Структура цього процесу особливо ускладнюється тоді, коли потрібно враховувати варіативність можливих зустрічних дій із боку інших індивідів та потрібно приймати миттєве рішення в умовах реального часу.

Не претендуючи на фундаментальний аналіз проблеми в межах цієї статті, хотілось б привернути увагу до певних напрацювань у галузі знань, об'єкт досліджень якої також володіє елементами рефлексії.

Ідеться про економіку. Якщо проводити паралелі стану справ в економічній науці зі станом у психології, то можна зауважити низку подібностей, серед яких слід відзначити такі:

1. Наявність великої кількості практично непов'язаних, а часто взаємно протилежних теорій різного ступеня узагальненості.
2. Наявні теорії здатні правдоподібно пояснити ті зміни в стані об'єкта дослідження, які вже відбулися, проте практично не спроможні дати ефективний прогноз майбутніх змін чи можливих криз.
3. Широке використання математично-статистичних методів верифікації встановлених закономірностей.
4. Наявність великої кількості стохастичних впливів, здатних істотно вплинути на поведінку об'єкта дослідження.
5. Поведінка окремих суб'єктів діяльності ґрунтується на явній чи неявній рефлексії оцінки поточного стану і прогнозах можливого розвитку ситуації.

У цьому аспекті, на наш погляд, виглядає доцільним звернення до методологічних пошуків в економічній теорії, які явно й очевидно намагаються враховувати процеси рефлексії у поведінці її суб'єктів. Тим більше, що проблеми достовірності економічних теорій стоять не менш гостро, ніж у психології [6]. Уже багато років учень відомого епістемолога К. Поппера Джордж Сорос (справжнє ім'я Дйордь Шорош) намагається розробляти теорію рефлексивності й застосовувати її на практиці для аналізу поведінки світових фінансових ринків. Джордж Сорос – фінансист та успішний інвестор – розглядає свою фінансову діяльність як широкомасштабний експеримент для перевірки цієї теорії.

У своїй теорії, яку він уперше системно виклав у праці «Алхімія фінансів» [2], а пізніше уточнив і доповнив в іншій роботі [3], як основні вихідні тези концепції рефлексивності Сорос висловлює такі положення:

- значно поширена думка, що економічні явища підкоряються незаперечним природним законам, які можна порівняти із законами фізики, є помилковою;
- рішення і структури, засновані на цій думці, дестабілізують економіку та є політично небезпечними, а ринкова система, як і будь-який пристрій, що його створила людина, за своєю суттю є недосконалою;
- усі теорії про економічний, політичний чи фінансовий устрій якісно відрізняються від законів природничих наук;
- усі суспільні конструкції загалом і фінансові ринки зокрема за своєю суттю є непередбачуваними [3, 53].

На думку Сороса, «всі розуміють, що економічний аналіз позбавлений універсальної дієвості фізики. Проте найбільш важлива причина фундаментальних недоліків економічного аналізу й неминучої нестабільності всіх громадських і політичних інститутів, які допускають абсолютну правильність висновків економічної науки, залишається по-справжньому незрозумілою» [3, 53]. На думку Дж. Сороса, фундаментальною і не виправною вадю теоретичних побудов в економіці є те, що економічні й суспільні події, на відміну від подій, які вивчають фізики і хіміки, включають мислячих учасників, які можуть змінювати правила економічної та суспільної системи просто унаслідок своїх уявлень про ці правила. Згідно з поглядами Сороса, розуміння цього принципу робить неспроможними претензії економічної теорії на універсальну дієвість.

Пояснюючи взаємозв'язок між ситуацією та мисленнєвими процесами учасників ситуації, Сорос уводить поняття когнітивної, або пасивної функції, а дії внаслідок оцінки ситуації називає діяльнісною, або активною, функцією [2, 50]. На думку Сороса, ці функції є взаємно оберненими. Тобто якщо позначити ці функції відповідно через f і g , то співвідношення між ними буде мати вигляд:

$$\begin{aligned}y &= f(x) \\x &= g(y)\end{aligned}$$

відповідно,

$$\begin{aligned}y &= f[g(y)] \\x &= g[f(x)].\end{aligned}$$

Дж. Сорос зазначає, що ці функції в окремих ситуаціях можна спостерігати достатньо ізольовано. Проте у разі їх взаємодії маємо рекурсивний процес, який ніколи не припиняється. Саме таку взаємодію Дж. Сорос називає терміном «рефлексивність», використовуючи, за його висловом, «слово, яке французи використовують для позначення дієслова, суб'єкт і об'єкт якого збігаються» [2, 51].

В економіці цей процес найочевидніше ілюструється поведінкою курсів цінних паперів на фондових біржах. Якщо учасники торгів вважають, що курси певних акцій будуть знижуватися (когнітивна функція), вони виставляють ці акції на продаж (діяльнісна функція), що веде до надлишку пропозиції і відповідного падіння цінового курсу. У разі, коли брокери на біржі вважають, що цінове падіння сягнуло дна й акції далі не падатимуть (когнітивна функція), то починається інтенсивна купівля акцій, поки їх ціна є низькою (діяльнісна функція), що веде до зростання ціни. Показовою з цього погляду є оборудка самого Сороса у вересні 1992 р., коли під час стрімкого падіння фунта стерлінгів керований ним інвестиційний фонд отримав прибутки в сумі понад 1 млрд доларів США. Фінансові аналітики, оцінюючи цю подію, довго дискутували, що саме стало первинною причиною кризи – правильна оцінка Соросом невідповідності біржової та реальної вартості англійської грошової одиниці (когнітивна функція) чи масована пропозиція на продаж мільярдів фунтів стерлінгів його фондом (діяльнісна функція) зумовила масовий продаж інвесторами активів у фунтах стерлінгів, що зрештою змусило Банк Англії прийняти болісне рішення про девальвацію національної валюти.

Сорос у своїх працях наполягає, що концепція рефлексивності діє не лише в межах економічних відносин, а й у всій царині суспільних

наук, де взаємодія мислячих суб'єктів може мати рекурсивний характер. При цьому Сорос спеціально наголошує: «Суспільні явища далеко не завжди рефлексивні. Навіть у ситуаціях, у яких одночасно реалізуються функції учасника і когнітивна функція, вони не завжди приводять у рух механізм зворотного впливу, який впливає і на мислення учасників, і на саму ситуацію. І навіть якщо зворотний зв'язок є, найімовірніше, його можна ігнорувати без істотного спотворення реальності. Застосування методів природничих наук до суспільних явищ може дати цінні результати» [2, 55].

Наявність феномену рефлексивності істотно обмежує практично єдину можливість верифікації причинно-наслідкових зв'язків методом експерименту, оскільки в цьому випадку існує тісний взаємовплив між незалежною і залежною змінною. Сорос особливо наголошує на ще одному наслідковій концепції рефлексивності: «У суспільних науках [...], щоб теорія впливала на поведінку людей, вона не обов'язково має бути істинною» [2, 57]. Інакше кажучи, практика в ситуації рефлексивності втрачає свій статус критерію істинності.

На наш погляд, саме концепція рефлексивності з достатньою повнотою пояснює згадану вище недовіру до теоретичних побудов соціальних наук (і психології зокрема) з боку представників природничих наук. Чи не найбільш гостро це відобразилося у словах відомого фізика-теоретика Р. Фейнмана про «науку літакошанувальників» («Cargo cult science»). З іншого боку, вказані проблеми з верифікацією висновків можуть пояснити ту живучість недостовірних, а часто відверто спекулятивних і шахрайських теорій так званої поп-психології.

Зрозуміло, що концепція рефлексивності не могла не знайти свого відображення серед численних теорій особистості. Детальний аналіз усіх цих проявів виходить за межі нашої статті. Проте чи не найяскравішим її виявом можна вважати концепцію «фікційного фіналізму» в індивідуальній теорії особистості Альфреда Адлера. Ця концепція майже цілком запозичена Адлером у Ганса Ваїнгера, німецького філософа-неокантіанця, що стояв на позиціях суб'єктивістського скептицизму, продовжувача традицій європейського песимізму ХІХ ст. в особі таких його представників, як Шопенгауер та Ніцше. Працю Г. Ваїнгера «Філософія “як якби”. Система теоретичних, практичних та релігійних фікцій людства на основі ідеалістичного позитивізму» (1911), що справила сильне враження на А. Адлера,

можна вважати першим системним викладом концепції рефлексивності [9]. Пізніше в тій чи іншій формі концепція рефлексивності розвивалася в соціології науки, епістемології, економіці та антропології.

Висновки. Розглянута в статті концепція рефлексивності, яка впливає з рефлексивних особливостей об'єкта дослідження психології особистості, на наш погляд, досить добре ілюструє джерела методологічних труднощів застосування в психології наукового методу дослідження, що був запозичений із методології природничих дисциплін. Фундаментальні обмеження щодо можливостей детерміністичного опису поведінки особистості та верифікації теоретичних гіпотез, показані в статті, ставлять проблему більш чіткого окреслення меж використання методологічних принципів природничих наук для психологічних досліджень. Виходячи з можливостей, що їх окреслив А. Юревич, слід, очевидно, віднести психологію до мультипарадигмальної дисципліни, а відомі методологічні труднощі вважати наслідком і недостатотньо відрефлексованої суті парадигм дослідження, відмінних від природничо-наукової, і відсутності чіткої демаркації меж застосування дослідницьких парадигм на безмежному полі проблем, які прийнято кваліфікувати як психологічні. Вказана проблема має епістемологічну природу і потребує конструктивних ідей від представників сучасної філософії науки.

Список використаної літератури

1. Кант И. Метафизические начала естествознания / Кант И. Сочинения : в 6 т. Т. 6 / Иммануил Кант. – М. : Мысль, 1966. – 743 с.
2. Сорос Дж. Алхимия финансов / Джордж Сорос. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 416 с.
3. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / Джордж Сорос. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 262 с.
4. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер Пресс, 1997. – 608 с.
5. Юревич А. В. Системный кризис психологии / А. В. Юревич // Вопросы психологии. – 1999. – № 2. – С. 3–11.
6. Evans R. Soothsaying or Science: Falsification, Uncertainty and Social Change in Macro-economic Modelling / Robert Evans // Social Studies of Science. – 1997. – Vol. 27. – P. 395–438.
7. Lykken D. Statistical significance in psychological research / D. Lykken // Psychological Bulletin. – 1968. – Vol. 70. – P. 151–159.
8. Thorngate W. Possible limits on a science of social behavior / W. Thorngate // Social psychology in transition / L. H. Strickland, F. E. Aboud, K. J. Gergen (eds). – N. Y. : Plenum Press, 1976. – P. 121–139.

9. Vaihinger H. Die Philosophie des Als Ob: System der theoretischen, praktischen und religiösen Fiktionen der Menschheit auf Grund eines idealistischen Positivismus / Hans Vaihinger. – Leipzig : Felix Meiner Verlag, 1922. – 855 s.

УДК 378.134:80

І. В. Гордієнко-Митрофанова

ДІАГНОСТИЧНА МЕТОДИКА ІГРОТЕХНІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ (ЗА КРИТЕРІЄМ «ВОЛОДІННЯ ВЧИТЕЛЕМ ІГРОТЕХНІЧНИМИ ЗНАННЯМИ»)

Статтю присвячено характеристиці тестових завдань до ігротехнічних знань, якими має володіти вчитель під час використання в навчальному процесі дидактичних ігор з предметами взагалі й ігор-маніпулятивів зокрема. Сукупність знань, які були закладені в тестові завдання для вчителів, складаються з чотирьох компонентів: предметні знання, суб'єктні знання, процедурні знання й ціннісно-змістовні знання. Групи знань визначено з позиції компетентнісного підходу.

Ключові слова: дидактичні ігри, ігри-маніпулятиви, ігротехнічні знання, ігротехнічна компетентність, тестова перевірка знань.

Гордиенко-Митрофанова И. В. Диагностическая методика игротехнической компетентности (критерий «владение учителем игротехническими знаниями»). Стаття посвящена характеристике тестовых заданий к игротехническим знаниям, которыми должен владеть учитель в процессе применения в учебном процессе дидактических игр с предметами вообще и игр-манипулятивов в частности. Совокупность знаний, которые были заложены в тестовые задания для учителей, состоит из четырех компонентов: предметные знания, субъектные знания, процедурные знания и ценностно-смысловые знания. Группы знаний определены с позиции компетентного подхода.

Ключевые слова: дидактические игры, игры-манипулятивы, игротехнические знания, игротехническая компетентность, тестовая проверка знаний.

Gordienko-Mytrofanova I. V. Teachers' Diagnostic Game Playing Competence (Criteria «Game Playing Knowledge»). The article deals with the description of game playing knowledge test. It is a test that focuses on the teaching knowledge needed by teachers of primary and secondary school who actively applies didactic games and manipulative games in particular in his teaching practice. They are subject, personality, procedural, and value-semantic knowledge. The groups of knowledge are defined from the position of the competence approach.

Key words: didactic games, manipulative games, game playing knowledge, game playing competence, test.